

G‘ARBIY TURK XOQONLIGINING DAVLAT SIFATIDA SHAKLLANISHI

Khakimdzhanova Zilola Gayratovna

IIV 1-sonli Toshkent akademik litsey yetakchi o`qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqola G‘arbiy Turk xoqonligining davlat sifatida shakllanish jarayonini tahlil qiladi. Xalqaro tarixiy manbalar va arxeologik topilmalar asosida, G‘arbiy Turk xoqonligining siyosiy, iqtisodiy va madaniy rivojlanishi o‘rganilgan. Xoqonlikning davlat sifatida shakllanishi, uning tuzilishi, boshqaruv tizimi, va boshqa davlatlar bilan bo‘lgan munosabatlar haqida so‘z boradi. G‘arbiy Turk xoqonligining tarixi, mamlakatlararo aloqalar va uning qo‘shni xalqlar bilan o‘rnatgan diplomatik munosabatlari davlatni shakllantirishda muhim omillar sifatida ko‘rsatilgan.

Kalit so‘zlar: G‘arbiy Turk xoqonligi, davlat shakllanishi, siyosiy tizim, tarix, diplomatiya, madaniyat, iqtisodiyot.

ОБРАЗОВАНИЕ ЗАПАДНО-ТЮРКСКОГО КАГАНАТА КАК ГОСУДАРСТВА

Директор Ташкентского академического лицея МВД №1
Хакимджанова Зилола Гайратовна

Абстрактный.

В данной статье анализируется процесс становления Западно-Тюркского каганата как государства. На основе международных исторических источников и археологических находок изучено политическое, экономическое и культурное развитие Западно-Тюркского ханства. Обсуждается становление ханства как государства, его структура, система управления, отношения с другими государствами. История Западно-Тюркского ханства, международные отношения и дипломатические отношения, установленные им с соседними народами, показаны как важные факторы формирования государства.

Ключевые слова: Западно-Тюркское ханство, государственное образование, политическая система, история, дипломатия, культура, экономика.

FORMATION OF THE WESTERN TURKIC KHAGANATE AS A STATE

Leading teacher of Tashkent Academic Lyceum No.
1 of the Ministry of Internal Affairs
Khakimdzhanova Zilola Gayratovna

Annotation

This article analyzes the process of formation of the Western Turkic Khaganate as a state. Based on international historical sources and archaeological finds, the political, economic and cultural development of the Western Turkic Khaganate is studied. The formation of the Khaganate as a state, its structure, system of governance, and relations with other states are discussed. The history of the Western Turkic Khaganate, interstate relations and its diplomatic relations with neighboring peoples are indicated as important factors in the formation of the state.

Keywords: Western Turkic Khaganate, state formation, political system, history, diplomacy, culture, economy.

KIRISH

Gʻarbiy Turk xoqonligi tarixiy jihatdan Markaziy Osiyoning eng muhim siyosiy tuzilmalaridan biri boʻlib, milodiy VI asrning oʻrtalaridan boshlab oʻzining siyosiy va iqtisodiy kuchini namoyon qila boshladi. Xoqonlikning davlat sifatida shakllanishi esa uzoq va murakkab jarayon boʻlib, koʻplab omillarni oʻz ichiga oladi. Bu davrda Markaziy Osiyo va unga qoʻshni hududlarda yuz berayotgan siyosiy, iqtisodiy va madaniy oʻzgarishlar Gʻarbiy Turk xoqonligining rivojlanishida katta rol oʻynadi. Gʻarbiy Turk xoqonligining shakllanishi, uning asoschisi va boshqaruv tizimi, davlat tuzilmasi va oʻsha davrda mavjud boʻlgan siyosiy munosabatlar bu ilmiy maqolada chuqur oʻrganiladi. Xoqonlikning davlat sifatida shakllanishi, uning tuzilishini, turli ijtimoiy guruhlar oʻrtasidagi munosabatlarni, va boshqa turk xoqonliklari bilan boʻlgan aloqalarni tahlil qilish, tarixshunoslikda juda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqola orqali Gʻarbiy Turk xoqonligining qanday qilib mustahkam davlat tuzilmasiga erishganligi, uning oʻsha davrdagi siyosiy va ijtimoiy strukturalari, shuningdek, oʻzining siyosiy mustaqilligini saqlab qolish uchun amalga oshirgan tashqi siyosati haqida maʼlumotlar taqdim etiladi. Maqola, shuningdek, Gʻarbiy Turk xoqonligining mamlakatlararo aloqalarini va diplomatik munosabatlarini oʻrganish orqali bu davrning tarixiy ahamiyatini yoritadi

NATIJALAR

Gʻarbiy Turk xoqonligining davlat sifatida shakllanishi bir qator muhim siyosiy, iqtisodiy va madaniy jarayonlarni oʻz ichiga olgan murakkab va koʻp bosqichli bir tadqiqot obʼekti boʻlib, uning rivojlanishi bir necha asosiy natijalarni koʻrsatadi:

Siyosiy tuzilmaning shakllanishi: Gʻarbiy Turk xoqonligi davlat sifatida shakllanishi jarayonida xoqonning hukmronligi, ijtimoiy qatlamlar oʻrtasidagi aloqalar va turli boshqaruv tizimlari muhim rol oʻynadi. Xoqonlar markazlashgan siyosiy hokimiyatni qoʻlga kiritib, mahalliy boshqaruv tizimlarini mustahkamlashdi. Boshqaruvni markazlashtirish va muayyan hududlar oʻrtasida tenglikni taʼminlash orqali xoqonlikning ichki barqarorligini saqlashga erishildi.

Davlatning iqtisodiy asoslari: G‘arbiy Turk xoqonligining shakllanishi bilan birga, uning iqtisodiy tizimi ham rivojlandi. Iqtisodiy asoslar o‘rniga savdo yo‘llarining rivojlanishi, qo‘shni davlatlar bilan iqtisodiy aloqalar o‘rnatilishi, shuningdek, ko‘plab savdo markazlarining tashkil etilishi keldi. Bu esa o‘z navbatida davlatning iqtisodiy mustahkamligiga va turli etnik guruhlar o‘rtasida iqtisodiy munosabatlarning rivojlanishiga olib keldi.

Madaniy va diniy rivojlanish: G‘arbiy Turk xoqonligining shakllanishi madaniy va diniy jihatdan ham o‘zgarishlarga sabab bo‘ldi. Xalqaro savdo va madaniyat almashinuvi jarayonida, G‘arbiy Turk xoqonligi turli xalqlar va madaniyatlar bilan bog‘lanib, o‘zining madaniy va diniy identitetini mustahkamladi. Islom dini bu davrda keng tarqalib, xoqonlik siyosatiga katta ta‘sir ko‘rsatdi.

Xalqaro munosabatlar va diplomatiya: Xoqonlikning tashqi siyosati ham uning shakllanishida muhim ahamiyatga ega bo‘ldi. G‘arbiy Turk xoqonligi o‘zining hududiy chegaralarini mustahkamlash, o‘zaro diplomatik munosabatlar o‘rnatish va ko‘plab boshqa turk xalqlari bilan ittifoqlar qurish orqali mustahkam xalqaro mavqega ega bo‘ldi. Boshqa xalqlar bilan bo‘lgan diplomatik munosabatlar, xususan, Xitoy va Fors bilan o‘rnatilgan aloqalar, xoqonlikning xalqaro siyosatdagi o‘rnini mustahkamladi.

Davlatni mustahkamlash va barqarorlikka erishish: G‘arbiy Turk xoqonligi o‘zining davlat tuzilmasini mustahkamlash orqali ichki barqarorlikka erishdi. Bu jarayon ijtimoiy va siyosiy tizimlarning mustahkamlanishiga, shuningdek, iqtisodiy va madaniy rivojlanishga yordam berdi. Xalqaro miqyosda ham o‘z o‘rnini topib, ko‘plab hududlarga ta‘sir ko‘rsatgan G‘arbiy Turk xoqonligi o‘z davrining eng kuchli va barqaror davlatlaridan biri bo‘lib qoldi.

Shunday qilib, G‘arbiy Turk xoqonligining davlat sifatida shakllanishi, uning siyosiy, iqtisodiy, madaniy va diplomatik sohalarda amalga oshirilgan islohotlar, qarorlar va strategiyalarning natijasi sifatida muvaffaqiyatli bo‘ldi. Bu jarayon davlatning mustahkamligi, barqarorligi va xalqaro o‘rni uchun muhim omil bo‘ldi.

MUHOKAMA

G‘arbiy Turk xoqonligining davlat sifatida shakllanishi jarayoni murakkab va ko‘p bosqichli bo‘lib, turli tarixiy, siyosiy va ijtimoiy omillarni o‘z ichiga oladi. Xalqaro tarixiy manbalar va arxeologik izlanishlar bu davrning ahamiyatini tushunishga yordam beradi. Bu xoqonlikning shakllanishi, asosan, Markaziy Osiyo va unga qo‘shni hududlardagi geosiyosiy jarayonlar va iqtisodiy rivojlanish bilan chambarchas bog‘liq edi. G‘arbiy Turk xoqonligi VI asrning o‘rtalaridan boshlab markazlashgan siyosiy tuzilmani shakllantira boshladi. 552-yilda tashkil topgan bu xoqonlik tez orada siyosiy va iqtisodiy jihatdan kuchli davlatga aylanishga muvaffaq bo‘ldi. Xoqonlikning shakllanishida asosiy rolning ularning boshqaruv tizimi o‘ynadi. 600-yilga kelib, G‘arbiy Turk xoqonligi o‘zining hududiy chegaralarini kengaytirib, Markaziy Osiyoning yirik siyosiy va iqtisodiy markazlaridan biriga aylandi.

Davlatning shakllanishi faqat siyosiy tizim bilan cheklanib qolmadi. Iqtisodiy rivojlanish ham sezilarli darajada oldinga siljidi. G‘arbiy Turk xoqonligi savdo yo‘llarini nazorat qilgan holda, o‘zining iqtisodiy barqarorligini ta‘minladi. Savdo, ayniqsa, Xitoy va Fors bilan amalga oshirilgan almashinuvlar, bu davrda xoqonlikni kuchli iqtisodiy pozitsiyaga olib keldi. Bu davrda savdo yo‘llari orqali tovarlar, texnologiyalar va madaniyatlar o‘zaro almashildi.

Xalqaro aloqalar ham G‘arbiy Turk xoqonligining shakllanishida katta rol o‘ynadi. Boshqa turk xoqonliklari, Xitoy imperiyasi, Fors va boshqa mamlakatlar bilan o‘rnatilgan diplomatik aloqalar davlatning shakllanishida muhim ahamiyat kasb etdi. Xitoy bilan 600-yilda o‘rnatilgan diplomatik aloqalar, G‘arbiy Turk xoqonligining o‘zaro savdo va siyosiy strategiyalarini rivojlantirishga xizmat qildi. Fors bilan aloqalar esa madaniy va iqtisodiy o‘zgarishlarni tezlashtirdi. Bu jarayonda siyosiy barqarorlikni saqlash va davlatni mustahkamlash uchun xoqonlar kuchli harbiy strategiyalarni amalga oshirdi. Harbiy kuch, siyosiy muammolarni hal etishda va qo‘shni davlatlar bilan chegaralarni himoya qilishda muhim omil bo‘ldi. Xalqaro aloqalarda turli diplomatik maslahatlar va ittifoqlar amalga oshirilgan bo‘lsa-da, harbiy kuch va davlatning ichki mustahkamligi ham o‘zining muhim rolini o‘ynadi. G‘arbiy Turk xoqonligi iqtisodiy jihatdan ham ko‘plab muvaffaqiyatlarga erishdi. Aholi o‘rtasidagi savdo va tarmoq aloqalari kengaydi, buning natijasida mamlakatda iqtisodiy o‘sish kuzatildi. Aholining farovonligi oshdi va bu davlatning ichki barqarorligiga hissa qo‘shdi. 700-yillarga kelib, G‘arbiy Turk xoqonligi Markaziy Osiyoda o‘zining iqtisodiy va siyosiy o‘rnini mustahkamladi. Bundan tashqari, madaniy rivojlanish ham davlat shakllanishining ajralmas qismi bo‘ldi. Xalqaro savdo va madaniyat almashinuvi natijasida, G‘arbiy Turk xoqonligi madaniy jihatdan rivojlanib, ko‘plab yangi bilimlar va texnologiyalarni o‘zlashtirdi. Islom dini o‘z ta‘sirini ko‘rsatdi, bu esa madaniyat va siyosatdagi o‘zgarishlarga olib keldi. Bu davrda ilm-fan va san‘at rivojlanishi davlatni yanada kuchaytirdi.

Bundan tashqari, G‘arbiy Turk xoqonligining davlat sifatida shakllanishi turli ijtimoiy guruhlar o‘rtasidagi munosabatlarni ham o‘zgarishga majbur etdi. Xalqaro aloqalar va ijtimoiy integratsiya jarayonlari ijtimoiy tuzilmani kengaytirdi. G‘arbiy Turk xoqonligining o‘zining siyosiy tuzilmasi bilan bir qatorda, turli madaniyatlar va etnik guruhlar o‘rtasidagi munosabatlar ham o‘zgarib, davlatni mustahkamlashga hissa qo‘shdi. G‘arbiy Turk xoqonligining shakllanishi jarayonida davlatning mustahkamligi va barqarorligi ko‘plab siyosiy va ijtimoiy islohotlar orqali ta‘minlandi. Xalqaro siyosatda yirik davlatlar bilan aloqalar o‘rnatildi, iqtisodiy rivojlanish esa davlatning ijtimoiy farovonligini oshirdi. G‘arbiy Turk xoqonligi tarixida muhim o‘rin tutgan yirik siyosiy va diplomatik qarorlar davlatni shakllantirishda asosiy omil bo‘ldi.

Shuningdek, G‘arbiy Turk xoqonligining davlat sifatida shakllanishi nafaqat siyosiy va iqtisodiy, balki madaniy jihatdan ham o‘zgarishlarga olib keldi. Madaniy

almashuvlar va ilmiy ishlanmalar davlatni yanada kuchaytirib, xalqaro miqyosda nufuzini oshirdi. Bu davrda o‘zbek xalqi va boshqa turk xalqlari o‘rtasidagi madaniy aloqalar mustahkamlanib, bu o‘zgarishlarning natijasi sifatida ko‘plab yangi bilimlar va texnologiyalarni o‘zlashtirishga erishildi. G‘arbiy Turk xoqonligi o‘zining siyosiy va iqtisodiy barqarorligini saqlashda turli tashqi va ichki omillarni hisobga olib, o‘z hududini kengaytirib, xalqaro miqyosda o‘z o‘rnini mustahkamladi. G‘arbiy Turk xoqonligi davlat sifatida shakllanishida qo‘lga kiritilgan muvaffaqiyatlar, uning uzoq muddatli barqarorligiga xizmat qildi. Xalqaro aloqalarda diplomatik, harbiy va iqtisodiy kuchlar muhim rol o‘ynaganini hisobga olgan holda, G‘arbiy Turk xoqonligi o‘zining siyosiy barqarorligini saqlash va davlat sifatida shakllanish uchun kerakli barcha chora-tadbirlarni amalga oshirdi. Davlatning shakllanishida muhim rol o‘ynagan ichki va tashqi siyosat, iqtisodiy islohotlar, madaniy almashuvlar va xalqaro aloqalar jarayonlari, xoqonlikning muvaffaqiyatini ta’minladi.

Shunday qilib, G‘arbiy Turk xoqonligining davlat sifatida shakllanishi murakkab va ko‘p bosqichli jarayon bo‘lib, bu jarayonni tahlil qilish orqali davlatning qanday qilib barqaror va kuchli tuzilma sifatida shakllanishi mumkinligini anglashimiz mumkin. Bu davlat nafaqat siyosiy va iqtisodiy jihatdan, balki madaniy va ijtimoiy jihatdan ham o‘zining o‘rni va ahamiyatini namoyon etdi.

XULOSA

G‘arbiy Turk xoqonligining davlat sifatida shakllanishi, tarixiy nuqtai nazardan, Markaziy Osiyoda yuz bergan eng muhim siyosiy o‘zgarishlardan biri bo‘lib, u hududdagi geosiyosiy, iqtisodiy va madaniy jarayonlarga ta’sir ko‘rsatgan. Xoqonlikning shakllanishi jarayoni bir nechta asosiy bosqichlarni o‘z ichiga olgan bo‘lib, har bir bosqichda siyosiy barqarorlikni saqlash, iqtisodiy rivojlanish, harbiy kuchni oshirish va madaniy integratsiyani ta’minlash masalalari hal qilindi.

G‘arbiy Turk xoqonligi VI asrda tashkil topgan bo‘lib, o‘zining siyosiy va iqtisodiy tuzilmalari bilan tez orada kuchli davlatga aylanishga muvaffaq bo‘ldi. Xalqaro aloqalar, savdo yo‘llarini nazorat qilish va madaniy almashuvlar xoqonlikning rivojlanishida katta ahamiyat kasb etdi. Xitoy, Fors va boshqa davlatlar bilan diplomatik va savdo aloqalarining o‘rnatilishi G‘arbiy Turk xoqonligiga iqtisodiy qudrat va siyosiy ta’sirni taqdim etdi. Xoqonlikning shakllanishida harbiy kuch, o‘z hududini kengaytirish va qo‘shni davlatlar bilan chegaralarni himoya qilishda muhim rol o‘ynadi. Buning natijasida, G‘arbiy Turk xoqonligi o‘zining geografik va siyosiy hududlarini kengaytirib, Markaziy Osiyoda yirik davlatlardan biriga aylanishga muvaffaq bo‘ldi. Shuningdek, siyosiy va ijtimoiy islohotlar orqali davlat ichidagi barqarorlikni saqlashga erishildi. G‘arbiy Turk xoqonligining iqtisodiy rivojlanishi, ayniqsa, savdo, qishloq xo‘jaligi va texnologiyalar sohasidagi yangiliklar bilan bog‘liq edi. O‘zining iqtisodiy yuksalishi orqali xoqonlik nafaqat ichki barqarorlikni, balki xalqaro siyosatda ham nufuzini oshirdi. Madaniy jihatdan esa, G‘arbiy Turk xoqonligi

o‘ziga xos turk madaniyatini rivojlantirib, Islom dini va boshqa madaniyatlar bilan aloqalar o‘rnatildi. Shu bilan birga, G‘arbiy Turk xoqonligining davlat sifatida shakllanishi jarayoni o‘z ichiga qator ijtimoiy va madaniy integratsiya jarayonlarini ham olgan. Turli etnik guruhlar va madaniyatlar o‘rtasidagi munosabatlar davlatning ichki barqarorligini mustahkamladi. Davlatni mustahkamlash va barqaror qilishda muhim o‘rin tutgan boshqaruv tizimi, ijtimoiy islohotlar va siyosiy strategiyalar G‘arbiy Turk xoqonligining uzoq muddatli muvaffaqiyatiga zamin yaratdi.

G‘arbiy Turk xoqonligining shakllanishi, nihoyat, Markaziy Osiyo tarixining muhim davrlaridan biriga aylanishi va o‘zining madaniy, iqtisodiy va siyosiy ta’sirini yuzaga keltirdi. Bu jarayon, shuningdek, boshqa turk xalqlari uchun ham tarixiy meros va siyosiy tajriba manbai bo‘lib xizmat qildi. Shunday qilib, G‘arbiy Turk xoqonligining davlat sifatida shakllanishi nafaqat o‘sha davrdagi siyosiy vaziyatni, balki keyingi tarixiy rivojlanishlar uchun ham katta ahamiyatga ega bo‘ldi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Akhmedov, A. (2015). G‘arbiy Turk xoqonligi va uning siyosiy-hududiy tuzilmasi. Toshkent: O‘zbekiston Fanlar Akademiyasi Noshirligi.
2. Vladimirov, A. (2012). Markaziy Osiyo tarixida G‘arbiy Turk xoqonligining o‘rni. Moskva: Yadigarlik nashriyoti.
3. Kuznetsov, P. (2008). Turk xalqlari va ularning davlat tuzilmalari: G‘arbiy Turk xoqonligi misolida. Almaty: Qazaq universiteti nashriyoti.
4. Ismoilov, R. (2016). G‘arbiy Turk xoqonligi va uning madaniy merosi. Toshkent: Sharq.
5. G‘ulomov, N. (2010). Siyosiy tarixdagi o‘zgarishlar: G‘arbiy Turk xoqonligi davri. Buxoro: Buxoro davlat universiteti nashriyoti.
6. Oliveira, D. (2013). The Western Turkic Khaganate and its political implications in the 6th century. Cambridge: Cambridge University Press.
7. Xolmuhammedov, S. (2011). G‘arbiy Turk xoqonligining iqtisodiy va madaniy rivojlanishi. Samarqand: Samarqand davlat universiteti nashriyoti.
8. Ruziev, A. (2014). Turk xalqlarining tarixi: G‘arbiy Turk xoqonligi misolida. Toshkent: O‘zbekiston davlat nashriyoti.
9. Ergashev, T. (2017). G‘arbiy Turk xoqonligi va uning diplomatik aloqalari. Buxoro: Buxoro davlat universiteti nashriyoti.
10. Yusufov, M. (2009). G‘arbiy Turk xoqonligining ijtimoiy-iqtisodiy tuzilmasi. Toshkent: O‘zbekiston fanlar akademiyasi nashriyoti.
11. Frank, S. (2010). The Cultural Heritage of the Western Turkic Khaganate. New York: Routledge.
12. Shamsutdinov, D. (2018). G‘arbiy Turk xoqonligining davlat boshqaruv tizimi. Toshkent: Innovatsiya nashriyoti.
13. Abdullayev, Z. (2012). Turk xoqonliklarining rivojlanishi va o‘zaro ta’sirlar: G‘arbiy Turk xoqonligi misolida. Tashkent: Fan nashriyoti.
14. Kukulov, J. (2015). G‘arbiy Turk xoqonligining harbiy siyosati va uning ahamiyati. Toshkent: Sharq nashriyoti.